

PROIECTUL CULTURAL „VALENTINA RUSU-CIOBANU. [RE]DESCOPERIRE”.

Contribuția Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

Elena BALINSCHI
ORCID 0000-0002-5996-8177
**Biblioteca Națională
a Republicii Moldova**

*„Pictura este domeniul în care am trăit, am experimentat,
m-am bucurat, nu am cunoscut odihna, dar nici oboseala.”*
(Valentina Rusu-Ciobanu)

Rezumat: Articolul oferă o analiză a catalogului raisonné „Valentina Rusu-Ciobanu” elaborat în baza Proiectului cultural „Valentina Rusu-Ciobanu. [Re]Descoperire”. Catalogul raisonné se referă la o compilație detaliată și sistematică a lucrărilor unui artist, oferind informații complete, precum și o evaluare critică despre fiecare operă a acestuia. Unul din partenerii principali a fost Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: Valentina Rusu-Ciobanu, catalog raisonné, proiect cultural, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, cercetare bibliografică.

Abstract: This article provides the analysis of the critical catalog "Valentina Rusu Ciobanu" elaborated on the basis of the Cultural Project "Valentina Rusu Ciobanu. [Re]discovery". Annotated catalog refers to the detailed and systematic compilation of the artist's works, providing comprehensive information as well as a critical assessment of each of her works. One of the main partners in this project was the National Library of the Republic of Moldova.

Keywords: Valentina Rusu-Ciobanu, critical comprehensive catalog, cultural project, National Library of the Republic of Moldova, bibliographic research.

Activitatea de cercetare și activitatea de documentare constituie fundamentul pregătirii specialiștilor în cele mai diverse sfere: știință, artă, publicistică etc. În acest sens, sursele bibliografice, în toată complexitatea lor, de la literatura de referință la cataloagele de artă, permit cunoașterea experienței științifice în domeniul de investigație, familiarizând cititorul cu subiectul viitoarei cercetări și ajutându-l să-și formuleze problema științifică și ipotezele de cercetare. Chiar dacă la ora actuală există multiple forme de documentare, care sunt facilitate și de diferite platforme elec-

tronice și baze de date, totuși se simte lipsa acută a unor cercetări bibliografice specializate care ar facilita cititorului munca de identificare a unor surse sau informații și de utilizare a unor documente primare.

În acest sens, considerăm necesară și oportună implicarea specialiștilor bibliotecari – care au dexteritatea și abilitățile necesare de informare asupra surselor, de culegere, studiere și utilizare a acestora – în proiecte de cercetare interdisciplinare. Un astfel de proiect cultural a fost cel consacrat artistei basarabene „Valentina Rusu-Ciobanu. [Re]Descoperire”, în care s-au asociat

profioniști din diferite domenii pentru a valorifica patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova. Rezultatul proiectului în cauză a fost apariția în 2023 a primului *catalog raisonné* al unui artist plastic basarabean.

Buna desfășurare și implementare a proiectului nu ar fi fost posibilă fără sprijinul și accesul oferit de Biblioteca Națională a Republicii Moldova la arhivele și depozitele de carte, la publicațiile care fac referință la numele pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu.

În calitate de cercetători, ne-am propus câteva obiective a căror realizare a permis destinatarilor catalogului să beneficieze plenar de rezultatele activității întregii echipe:

- să realizăm cercetarea bibliografică în baza surselor de informare și documentare deținute în colecțiile Bibliotecii Naționale, a arhivei personale a protagonistei, dar și din internet;
- să actualizăm bibliografia existentă despre pictorița Valentina Rusu-Ciobanu;
- să identificăm și să promovăm surse bibliografice necunoscute/inedite cu referire la artista studiată;
- să prezentăm descrierea bibliografică exhaustivă a surselor identificate în corespundere cu standardele actuale ș.a.

Drept rezultat, datorită investigațiilor întreprinse, inclusiv în domeniul cercetărilor bibliografice, atât specialiștii, cât și publicul interesat, au acces la o informație actuală și completă cu referire la o personalitate remarcabilă din cultura națională. Iar factorii de decizie pot folosi rezultatele acestui proiect cultural de anvergură pentru a promova cultura națională la toate nivelurile.

Catalogul raisonné – obiect de cercetare interdisciplinară

Termenul „*catalog raisonné*” provine din limba franceză și este compus din două elemente: „*catalog*” – un inventar sau o listă sistematică a lucrărilor sau a altor obiecte, incluzând detalii despre acestea, și „*raisonné*”, care înseamnă „rezonabil” sau „rațional”. În contexte specifice, determinativul „*raisonné*” este folosit pentru a indica o compilație completă și exhaustivă a lucră-

rilor unui artist, însoțită de o analiză critică și de o evaluare a autenticității și a valorii lor. Prin urmare, „*catalog raisonné*” se referă la o compilație detaliată și sistematică a lucrărilor unui artist, oferind informații complete, precum și o evaluare critică despre fiecare operă a acestuia [1].

Grație Asociației pentru Cultură și Arte *Arbor* (România) și *Arbor Institute for Culture* (Republica Moldova), președinte Victoria Nagy Vajda, care a fost și manager de proiect, s-a realizat Proiectul cultural „Valentina Rusu-Ciobanu. [Re]Descoperire”. Proiectul și-a propus drept scop să contribuie la redescoperirea Valentinei Rusu-Ciobanu ca personalitate artistică de o importanță majoră în arta contemporană românească, acțiunile acestuia fiind cofinanțate de Guvernul Elveției și de Administrația Fondului Cultural Național (România).

Unul dintre principalii parteneri a fost Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM), care, împreună cu Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” din Iași, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova (AMTAP), Fundația SANTAVINERE și revista de cultură „Timpul”, a semnat o Declarație de parteneriat. În calitate de parteneri se mai regăsesc Ambasada Republicii Moldova în România, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova.

Proiectul cultural a mai vizat și o componentă descriptivă a 20 de lucrări ale Valentinei Rusu-Ciobanu, materiale video adunate într-un „*playlist*” intitulat „Tablouri narative”, autori ai animației și ai designului de sunet fiind Rivulet.studio, colaboratorii Asociației *Arbor* [9, 10].

Despre personalitatea Valentinei Rusu-Ciobanu

Valentina Rusu-Ciobanu s-a născut la 28 octombrie 1920 și face parte din generația de artiști plastici basarabeni care s-au dezvoltat în contextul cultural al României interbelice.

Pasiunea pentru pictură i se transmite din fragedă copilărie de la fratele mai mare, Victor Rusu-Ciobanu, care, ulterior, a devenit artist plastic. Asta a determinat-o să se înscrie la studii la Școala de Arte Plastice din Chișinău (1938-1941), redenumită în 1940 Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” (în prezent, Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”), în clasa de pictură a lui Auguste Baillayre. În anii celui de-Al Doilea Război Mondial a studiat la Academia de Arte Frumoase din Iași (1942-1944), actualmente, Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, la clasa profesorului J.L. Cosmovici, asistat de viitorul celebru pictor Corneliu Baba. Odată cu reocuparea Basarabiei de către trupele sovietice, a revenit la Chișinău împreună cu alți artiști repatriați, unde și-a încheiat studiile (1944-1947) la aceeași școală de arte plastice, avându-i ca profesori pe Rostislav Ocușco, Claudia Cobizev, Moisei Gamburd, Alexandru Climașevschi ș. a.

A fost soția lui Glebus Sainciuc, sculptor, pictor și un genial creator de măști. Fiul lor, Lică Sainciuc, a urmat și el o carieră artistică, fiind pictor, scriitor, un remarcabil ilustrator de carte și scenograf al teatrelor pentru copii.

Cele mai remarcabile lucrări rămân a fi „Fata la fereastră” (1954), „Invitație la joc” (1957), „Ștefan cel Mare după lupta de la Războieni (1959-1960), „Glîie și oameni” (1975), „Citate din istoria artei” (1978), portretele de scriitori și cineaști ș. a.

Deține titlul onorific „Artist plastic al poporului” (1985), este Cavaler al Ordinului Republicii (1996) și al Ordinului „Meritul Cultural” în grad de Mare Ofițer, categoria „Arte Plastice”, acordat de statul român și înmănat chiar în ziua centenarului de către Excelența sa, Ambasadorul României la Chișinău, dl Daniel Ioniță, pe data de 28 octombrie 2020.

Catalogul raisonné „Valentina Rusu-Ciobanu”

Catalogul a fost publicat în două volume la București, în tiraj de 200 de exemplare, cu un total de 400 de pagini și distribuit gratuit în muzeele de artă, instituțiile superioare de învățământ artistic și în bibliotecile

județene și orășenești din România, Republica Moldova și străinătate; trei exemplare sunt păstrate în colecțiile BNRM.

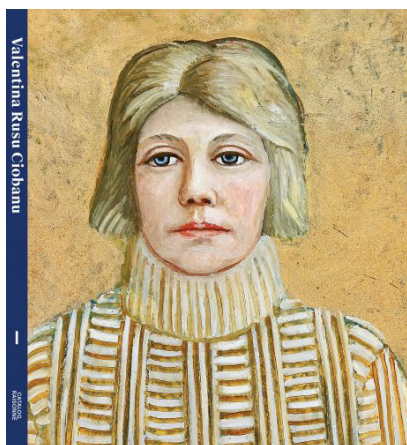
Lucrarea prezintă opera completă a pictoriței Valentinei Rusu-Ciobanu, începând cu perioada din a doua jumătate a anilor 1940 și continuând până în 1993. Lucrările sunt incluse în custodia muzeelor din Republica Moldova, România și Federația Rusă, dar și în colecția familiei și în colecții private din Republica Moldova. Identificarea lucrărilor care nu sunt localizate s-a realizat pe baza reproducerilor fotografice găsite în atelierul artistei, precum și prin consultarea reproducerilor și a altor informații publicate în surse bibliografice, inclusiv în cataloagele expozițiilor.

Realizarea catalogului a necesitat o cercetare intensivă, care a implicat studierea documentelor de arhivă, identificarea și analiza detaliată a tuturor lucrărilor de pictură, inclusiv a celor aflate în muzeele din afara Republicii Moldova și în colecții private. Această inițiativă a fost rezultatul unei colaborări interdisciplinare între specialiști din Republica Moldova și România, cum ar fi istorici de artă, muzeografi, bibliotecari, arhivari, traducători, scriitori, istorici literari, tipografi, animatori audio și designeri de sunet.

Din componența echipei editoriale au făcut parte: Victoria Nagy Vajda, manager de proiect, editor; Constantin I. Ciobanu, istoric de artă; Codrina-Laura Ioniță, istoric de artă; Rodica Ursachi, istoric de artă; Vitalie Ciobanu, scriitor; Mircea V. Ciobanu, istoric literar; Lică Sainciuc, descendent; Mirela Nagăț, redactor; Ioana-Raluca Flangea, corector; Elena Balinschi, cercetător, BNRM; Aurelian Lavric, cercetător, Agenția Națională a Arhivelor; Serioja Bocsok, designer grafic; Aurelian Ardeleanu, pre-press; Iurie Foca, fotograf. De asemenea au colaborat: Ludmila Toma, istoric de artă; Natalia Chernysheva, curator, Galeria de Stat *Tretiakov*, Moscova; Polina Kolomeeț, director adjunct Patrimoniu, Muzeul Național de Artă al Moldovei; Tudor Stavilă, istoric de artă; Natalia Polikarpov, traducător; Doina Gaideu, bibliotecar, BNRM; Ludmila Vasilache, director, Moldova 2, Teleradio-Moldova;

Nina Parfentie, director Patrimoniu, Radio Moldova.

Volumul 1 conține studii și eseuri referitoare la viața și opera artistei. Se deschide cu fotografia protagonistei în atelier (Chișinău, 1974) și *Cuvântul înainte* „Să gășesc «formula omului»”, un text adaptat de scriitorul Vitalie Ciobanu după interviurile pe care protagonista le-a dat de-a lungul vieții sale.

În studiul intitulat „Trăind sub vremii... Valentina Rusu Ciobanu și timpul ei”, semnat de Constantin I. Ciobanu, sunt reflectate etapele vieții și creației artistei. Ele includ anii de copilărie, influențele predecesorilor săi, artiștii basarabeni din perioada interbelică, perioada de ucenicie, contextul imediat postbelic, experiențele sale în cadrul fostului imperiu, lucrările realizate în perioada „dezghețului hrușciovist”, evoluția către un nou limbaj în pictura de șevalet, portretele realizate de artistă, orientarea către arta naivă, reevaluarea conceptului de „domestic” în perioada stagnării brejneviste și influențele „fotorealismului”, tranziția de la „simbolismul deghizat” la „intertextualitate”, analiza genului portretului și căutarea unei „formule a omului”, abordarea lumii teatrului, naturile statice, „fanteziile” și aspectele decorative din perioada sfârșitului anilor 1960 și din anii 1970-1980 etc.

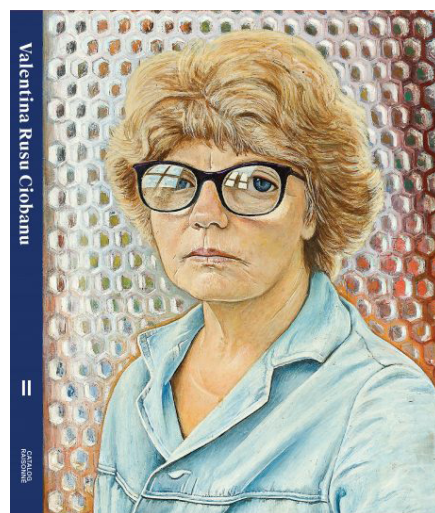
Codrina-Laura Ioniță este autoarea studiului „O viață pentru artă și o artă pentru viață”. Textul oferă o analiză detaliată a unor lucrări semnificative ale artistei din diferite perioade ale carierei sale, evidențiind schimbările de stil și tehnici artistice, precum și motivațiile și influențele care au stat la baza evoluției sale artistice.

În studiul „Universul *cotidian* al atelierului de creație transfigurat în arta Valentinei Rusu Ciobanu”, Rodica Ursachi subliniază că arta Valentinei Rusu Ciobanu a devenit subversivă prin creativitatea sa, care nu s-a conformat normelor impuse, ci a adus în pictură elemente provocatoare, trimiteri la suprarealism, realism fotografic și ironie.

Scriitorul Mircea V. Ciobanu în esul „Valentina Rusu Ciobanu și izbânda esteticului” spune că, în pofida faptului că pictorița nu a fost o activistă militantă, opera sa a contribuit la menținerea unei atmosfere artistice propice pentru renașterea estetică și națională ulterioară. În final, autorul face o analogie între culorile din paleta artistei și nuanțele de frumos, sugerând că fiecare nuanță de culoare este menită să dezvăluie un nou aspect al frumosului, iar opera Valentinei Rusu-Ciobanu va contribui la această diversitate.

Volumul 1 cuprinde și un eseu al lui Aureliu Busuioc, publicat în 1967 în revista „Moldova”, care este un omagiu și o declarație de admirație pentru creația Valentinei Rusu-Ciobanu, denumit cu inițialele artistei „V.R.C.”.

Primul volum (sau prima jumătate a lucrării) se încheie cu un poem de Emil Loțeanu, „Pasărea măiastră”, dedicat protagonistei.

Volumul al 2-lea se deschide cu „Nota către cititor”, semnată de editoarea Victoria Nagy Vajda și cercetătoarea Elena Balinschi. Primul capitol, numit *Catalog*, cuprinde 650 de reproduceri de artă în condiții gra-

fițe de înaltă calitate, însoțite de informații detaliate, iar contextul și evoluția artistică sunt analizate în profunzime, urmat de capitolul *Cronologie*, care cuprinde date biografice, premii, distincții și titluri onorifice ale pictoriței.

Contribuția și implicarea mea personală în acest proiect se regăsește în capitolul „Valentina Rusu-Ciobanu: Expoziții, bibliografie și referințe generale”, care cuprinde 615 descrieri bibliografice, precum urmează: expoziții personale (12); expoziții de grup (110); expoziții în realitatea virtuală (3); scenografii (4); cărți de Valentina Rusu-Ciobanu (1); publicații cu ilustrații de Valentina Rusu-Ciobanu (8); cărți ilustrate cu lucrări de Valentina Rusu-Ciobanu (3); calendare ilustrate cu lucrări de Valentina Rusu-Ciobanu (9); emisiuni de mărci și efecte poștale, monede (14); conferințe, simpozioane (2); monografii, albume, bibliografii (12); cataloage de expoziție (85); referințe în ediții enciclopedice, antologii, albume etc. (57); interviuri, dialoguri în publicații 31; filme, emisiuni TV și radio (40); referințe în publicații periodice (173); referințe în presa online (46); resurse electronice (5).

Cercetarea bibliografică a fost efectuată în perioada ianuarie–martie 2023, prin consultarea surselor de informare și de documentare a colecțiilor Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, Agenției Naționale a Arhivelor, familiei pictoriței Valentina Rusu-Ciobanu, companiilor Teleradio-Moldova și Moldova-Film, Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, surselor online.

Limitele cronologice de selectare a informației au cuprins anii 1948-2023. Descrierile bibliografice au fost efectuate conform rigorilor standardelor interstatale: GOST 7.80-2000, GOST 7.1- 2003, GOST 7.11-2004. La descrierea bibliografică a informației depistate s-a indicat sursa electronică, în cazul în care sursa este accesibilă pe internet. Criteriile de ordonare a materialului sunt exclusiv cronologice, iar, în interiorul unui an, descrierile bibliografice sunt dispuse în ordinea alfabetică a titlurilor sau a numelor autorilor. Materialele publicate în limba română cu caractere chirilice (până în anul 1990) au fost transcrise în grafie latină,

iar materialele publicate în limbi străine au fost păstrate în limba originală.

Listele cu expoziții atât personale, cât și de grup au fost întocmite pe baza informațiilor identificate în cataloagele acestora, păstrate la BNRM, în biblioteci private, la Uniunea Artiștilor Plastici a Republicii Moldova (cu precădere cele din perioada 1990-2021) și disponibile online pe www.digar.ee, precum și în procesele verbale de la Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Național de Istorie a Moldovei și din arhiva familiei. Câteva expoziții au fost identificate din conținutul articolelor publicate în presa scrisă și în baza fotografiilor, precum și a altor documente păstrate în arhiva familiei.

BNRM în procesul elaborării cercetării bibliografice a digitalizat interviurile și dialogurile descoperite în presa vremii, cataloagele expozițiilor personale și de grup, precum și alte surse. Acest proces de muncă a fost efectuat de către Doina Gaideu, șef al secției Centrul Național pentru Digitalizare.

Un fapt mai puțin cunoscut este că Valentina Rusu-Ciobanu a participat la ilustrarea „Abecedarului” (edițiile 1954, 1957-1960), precum și a revistei „Chipăruș”. A fost consultată întreaga colecție a revistei apărută în perioada anilor 1958-1989, fiind descoperite desenele „La joc” (1958, nr. 8, pp. 4-5) și „Oprirea autobuzului” (1958, nr. 7, p. 7).

Catalogul este legat de proiectul cultural „Valentina Rusu-Ciobanu – 100 de ani de la naștere” (2020), care a constat în realizarea primei expoziții personale la București, în demersul căruia a cuprins și întocmirea unei arhive digitale, realizarea unui material video interactiv despre viața și opera pictoriței, crearea Realității Virtuale a atelierului, de centenarul artistei [7].

Lansarea catalogului raisonné „Valentina Rusu-Ciobanu”

Pe data de 26 octombrie 2023 în incinta Universității Naționale de Arte „George Enescu” din Iași a avut loc lansarea catalogului *raisonné* „Valentina Rusu Ciobanu”, la conferința dedicată operei pictoriței „Valentina Rusu-Ciobanu. Redescoperire”. Vorbitorii au fost dr. Adrian Stoleriu, decan al Facultății de Arte Vizuale și Design a UNAGE (cuvânt de deschidere); prof. univ. dr. Constantin I.

Ciobanu; prof. univ. dr. Codrina-Laura Ioniță; Vladislava Pahomea, studentă, AMTAP; moderator Mirela Nagâț [2].

În cadrul acestor evenimente a fost lansat și numărul 8-9, 2023 al revistei de cultură „Timpul”. Acest număr include un dosar amplu dedicat Valentinei Rusu-Ciobanu, axat pe portretele de scriitori și cineaști realizate de artistă, printre care se află Emil Loteanu (1967), Alecu Russo (1968), Ion Druță (1969), Constantin Stamati (1970), Igor Crețu (1971), Vera Malev (1972), Grigore Vieru (1972), Serafim Saka (1973), Simion Ghimpu (1975), Leonida Lari (1975), Lidia Istrati (cca 1975-1979) ș. a. Reproductorile sunt însoțite de texte semnate de cronicari, esești și critici de film: Cristian Ispas, Ioan Stanomir, Mirela Nagâț, Victor Cobuz, Adina Dinițoiu și

Victor Morozov, sub coordonarea lui Bogdan Crețu [12].

Pe data de 28 octombrie 2023, catalogul *raisonné* „Valentina Rusu-Ciobanu” a fost lansat și la Chișinău, la Casa Sainciuc-Rusu Ciobanu, în ziua comemorării a 103 ani de la nașterea Valentinei Rusu-Ciobanu. În calitate de vorbitori au fost Lică Sainciuc, descendent, artist plastic; Guido Beltrani, director al Biroului de Cooperare al Elveției în Republica Moldova; dr. Constantin I. Ciobanu; Victoria Nagy Vajda, manager de proiect; Elena Balinschi și Aurelian Lavric, cercetători; Nelly Canțer, Larisa Zubcu, Andrei Sclifos, Tudor Zbârnea, Anastasia Gurschi, invitați; Victoria Melnic, rector AMTAP; Vladislava Pahomea, studentă, AMTAP; Irina Șleahu, gazda evenimentului; Vitalie Ciobanu, moderator [3, 8].

De la stânga la dreapta: Victoria Nagy Vajda, manager de proiect, editor; Vitalie Ciobanu, moderator; Elena Balinschi și Aurelian Lavric, cercetători.

Concluzii

Valentina Rusu-Ciobanu a lăsat un patrimoniu valoros de lucrări, aflate azi în muzeele din Republica Moldova și din Federația Rusă. În România un singur tablou al artistei figurează în colecția Pinacotecii Municipiului București, grație unei donații private din 2020. Însă cea mai mare parte a lucrărilor se păstrează în colecția familiei.

Catalogul *raisonné*, lucrare de referință, oferă o prezentare exhaustivă a operei, are menirea să contribuie la redescoperirea creației artistei și este o resursă valoroasă pentru istorici de artă, dar și pentru toți cei pasionați de artă în general.

Contribuția Bibliotecii Naționale în realizarea acestui proiect este una esențială, deoarece instituția își exercită funcția de depo-

zit legal, păstrând și promovând documentele de patrimoniu. Trebuie să fim conștienți că, în timpurile noastre, fără cercetare și,

respectiv, fără o promovare asiduă și inteligentă, nu vom avea artiști și opere care să fie cunoscuți/cunoscute la nivel mondial.

Referințe bibliografice:

1. CATALOGUE raisonné. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Catalogue_raisonn%C3%A9 [accesat 2024-04-04].
2. CONFERINȚĂ și lansarea catalogului raisonné „Valentina Rusu-Ciobanu”. Arbor comunicat. Disponibil: <https://www.arborinstitute.eu/conferinta-si-lansarea-catalogului-raisonne-valentina-rusu-ciobanu/> [accesat 2024-04-04].
3. EMISIUNEA „Obiectiv Comun” de la TVR Moldova despre Valentina Rusu-Ciobanu și catalogul raisonné al pictoriței basarabene. Postare pe Facebook. 2023-10-27. Disponibil: <https://www.facebook.com/watch/?v=294280610189934> [vizualizat 2024-04-04].
4. ÎN Republica Moldova a fost lansat primul Catalog Raisonne. Cele două volume sunt dedicate vieții și operei Valentinei Rusu-Ciobanu. Disponibil: <https://moldova1.md/p/18508/in-republica-moldova-a-fost-lansat-primul-catalog-raisonne-cele-doua-volume-sunt-dedicate-vietii-si-operei-valentinei-rusu-ciobanu> [accesat 2024-04-04].
5. NAGI VAJDA, Victoria (ed.). Valentina Rusu-Ciobanu: Catalog Raisonné. vol. 1. București, 2023. ISBN 978-973-0-38478-9. Disponibil: http://www.valentinarusuciobanu.com/wp-content/uploads/2019/01/Catalog-raisonne.-Valentina-Rusu-Ciobanu_VOL.I.pdf
6. NAGI VAJDA, Victoria (ed.). Valentina Rusu-Ciobanu: Catalog Raisonné. vol. 2. București, 2023. ISBN 978-973-0-38411-6. Disponibil: http://www.valentinarusuciobanu.com/wp-content/uploads/2019/01/Catalog-raisonne.-Valentina-Rusu-Ciobanu_VOL.II_.pdf
7. OLARIU, Elena (ed.) și Victoria NAGY VAJDA (ed.). Valentina Rusu-Ciobanu: 100 de ani de la naștere. București: Oscar Print, 2020. ISBN 978-973-668-530-9. Disponibil: <https://www.arborinstitute.eu/wp-content/uploads/2022/05/Valentina-Rusu-Ciobanu.-Bucuresti.-2020.pdf> [accesat 2024-04-04].
8. RUSU CIOBANU, Valentina. Lansare catalog raisonné „Valentina Rusu-Ciobanu”, Chișinău. Postare pe Facebook. 2023-10-28. Disponibil: <https://www.facebook.com/media/set?vanity=100ValentinaRusuCiobanu&set=a.846815230781582> [accesat 2024-04-04].
9. [RUSU CIOBANU, Valentina]. Opere de artă. Disponibil: <http://www.valentinarusuciobanu.com/opere> [accesat 2024-04-04].
10. [RUSU CIOBANU, Valentina]. Tablouri narative. Disponibil: <https://www.youtube.com/@arborassociationforculture3726> [accesat 2024-04-04].
11. SAVA, Cristian (reporter). Obiectiv Comun. Lansarea proiectului cultural „Valentina Rusu-Ciobanu”. 2023-10-27. Disponibil: <https://tvr Moldova.md/article/021abd2f7f867850/obiectiv-comun-lansarea-proiectului-cultural-valentina-rusu-ciobanu.html> [accesat 2024-04-04].
12. TIMPUL. Revistă. 2023, nr. 8-9.
13. VALENTINA Rusu-Ciobanu. Blog. Disponibil: <http://www.valentinarusuciobanu.com/> [accesat 2024-04-04].